

Historisk ånd og interesse

HISTORISK TIDSSKRIFT 1839-1865

AF

CLAUS MØLLER JØRGENSEN

Overalt i Europa spillede historiske tidsskrifter en central rolle for udviklingen af historiefaget som profession i løbet af det 19. århundrede og den videnskabeliggørelse, som professionaliseringen førte med sig. En særlig rolle spillede de såkaldte nationale historiske tidsskrifter som *Historische Zeitschrift* (1859), det franske *Revue Historique* (1876) og det engelske *English Historical Review* (1886). De nationale tidsskrifter sikrede den videnskabelige kommunikation og var centrale med hensyn til at sætte professionelle standarder for, hvad der kunne tælle som videnskabelig viden, hvilket materiale denne viden skulle bygge på, og hvorledes dette materiale skulle behandles. På denne led blev de nationale tidsskrifter også centrale i etableringen af grænsen mellem fagmænd og amatører, som blev mere udtalt, som professionaliseringen skred frem. Når de benævnes nationale, er det, fordi de fik en særlig ikonisk status i det enkelte lands historikermiljø som det vigtigste og fornemste tidsskrift. Men de var også nationale i en anden forstand. De nævnte tidsskrifter blev grundlagt og udviklede sig sideløbende med etableringen af de moderne nationalstater og nationaliseringen af kulturerne; for historiens vedkommende betød det skabelsen af et nationalt rum, som primært skulle studeres. Det nationale historiske tidsskrift blev således det centrale forum for den nationale historikerprofessions videnskabelige udforskning af den nationale fortid.¹

Et sådant nationalt tidsskrift udviklede *Historisk Tidsskrift* sig til at være i den periode, som skal beskrives her. Det var *Historisk Tidsskrift* ikke i udgangspunktet 1839, og kunne faktisk ikke være det. Der var

1 Claus Møller Jørgensen: *Scholarly Communication with a Political Impetus: National Historical Journals*, i Ilaria Porciani & Jo Tollebeek (eds.): *Setting the Standards. Institutions, Networks and Communities of National Historiography* (Palgrave Macmillan 2012), s. 70-89, s. 70.

ikke nogen universitetsuddannelse i historie, og dermed ikke et videnskabeligt samfund af professionelle, uddannede historikere, for hvilket tidsskriftet kunne virke som kommunikations- og meriteringsmiddel. I århundredets anden halvdel selvstændiggjorde videnskabsfaget historie sig og etablerede sig som en selvstændig videnskabelig disciplin. Integreret i denne udvikling var Den danske Historiske Forening og Historisk Tidsskrift. Foreningen blev en forening domineret af professionelle historikere, med professorerne som toneangivende, mens de professionelle leverede langt størstedelen af tidsskriftets artikler. Forskningsidealet, at videnskab handlede om at skabe ny viden på baggrund af empiriske studier, som stod helt naturligt i centrum i slutningen i århundredet, blev introduceret i den dannede offentlighed i København blot ti år før Historisk Forening blev stiftet.²

Denne udvikling var ikke særskilt dansk, eller rettere københavnsk, for det var fra hovedstaden initiativet udgik og i hovedsagen foregik. Det fremgik af indbydelsen til at danne en historisk Forening for Danmark fra januar 1839, at dens hovedsæde »er i København.« Her lå universitetet, og her boede størstedelen af det dannelsesborgerskab, som var foreningens grundlag. Her var det foreningsmiljø og de personlige netværk, som gjorde foreningsdannelsen mulig i første omgang. Foreningsdannelse som middel til at organisere forskellige interesser i det civile samfund var et transurbant fænomen i 1830'ernes og -40'ernes Europa. Perioden mellem 1825 og 1845 var foreningernes gyldne tid og den foretrukne form for borgerlig selvorganisering. I København som andre steder spillede akademikerne en vigtig rolle i hovedparten af de mange nationale, oplysende og mere eller mindre åbenlyst politiske foreningsdannelser, som så dagens lys i disse årtier, og således også i Den danske historiske Forening.³

2 Claus Møller Jørgensen: Humboldt in Copenhagen: Discipline Formation in the Humanities at the University of Copenhagen in the Nineteenth Century, i Rens Bod (ed): *The Making of the Humanities Volume II: From Early Modern to Modern Disciplines* (Amsterdam University Press 2012), s. 377-397.

3 Claus Møller Jørgensen: Transurban interconnectivities: an essay on the interpretation of the revolutions of 1848, *European Review of History / Revue européenne d'histoire*, 19:2 (2012), s. 201-227, s. 206. Frank Jørgensen: *Københavnske foreninger 1820 til 1848*, *Historiske Meddelelser om København* 4. rk. V, s. 25-112. Niels Clemmensen: *En forening bliver til. Christian Molbech og stiftelsen af Den danske historiske Forening*, *HT Bd. 90* (1990), s. 1-24. *Plan og Indbydelse til en historisk Forening for Danmark er optrykt i Ellen Jørgensen: Chr. Molbech, den danske historiske Forenings Stifter*, *HT 10.Rk. Bd. 5* (1939), s. 32-42, citat s. 35.

Den danske historiske Forening 1839-1853 – den molbech'ske periode

Professor i Literairhistorie og leder af Universitetsbiblioteket, justitsråd Christian Molbech (1783-1857) var drivkraften i dannelsen af Den danske historiske Forening i 1839, ligesom han som foreningens sekretær var drivkraften og omdrejningspunktet i dens virksomhed, indtil han forlod den i 1853. Således siger traditionen fra foreningens første festskrift fra 1889 til den seneste vurdering fra 1992.⁴ Traditionen er på dette punkt uantastelig. Både foreningen og tidsskriftet blev i helt afgørende grad præget af Molbech. Perioden mellem 1839 og 1853 var den 'molbech'ske periode'.

Molbech var et bogmenneske. Han var fra 1804 til sin død ansat på Det kongelige Bibliotek. Han havde udgivet flere tidsskrifter, og været med i redaktionen af den centrale *Maanedsskrift for Litteratur* til det gik ind i 1838. En mere umiddelbar forløber for Historisk Tidsskrift var *Nordisk Tidsskrift for Historie, Litteratur og Konst*, som kom i fire bind mellem 1827 og 1836. Som det blev tilfældet for Historisk Tidsskrifts vedkommende, stod Molbech også dér som redaktøren for broderparten af indholdet, både det litterære og det historiske. Historisk Tidsskrift trak i de første år på en kreds af historiske forfattere, som også havde bidraget til *Nordisk Tidsskrift*.

Muligheden for at udgive et rent historisk tidsskrift fandt inspiration fra England, Frankrig og Tyskland. Molbech så i disse lande en markant stigende interesse for historie, for historisk forskning og for udgivelse af kilder efter moderne principper. Dette kunne pege i retning af, at noget sådant også kunne ske i Danmark. Afgørende synes dog især *Archiv Für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthümer*, som siden 1833 var blevet udgivet af Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte, at have været. Her var det lykkedes at etablere et selskab, som kunne forene ellers spredte kræfters bestræbelser på at bidrage til et samlet billede af fædrelandets historie.⁵

At der var gengangere i forfatterkredsen i Molbechs to tidsskriftsinitiativer, var et symptom på, at det akademiske miljø i København ikke

4 Johannes Steenstrup: *Historieskrivningen i Danmark i det 19. Aarhundrede* (Kbh.: Den Danske Historiske Forening 1889), s. 210. Ellen Jørgensen: *Chr. Molbech. C. O. Bøggild-Andersen: »Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar, HT 10.Rk. Bd.5* (1939), s. 63-155. Clemmensen: *En forening bliver til*. Jens Chr. Manniche: *Historieskrivningen 1830-1880*, i Søren Mørch (red.): *Historiens historie. Danmarks historie bind 10.* (Gyldendal 1992), s. 199-266, s. 207ff.

5 Chr. Molbech: *Ann. A. L. J. Michelsen & J. Asmussen: Archiv Für Staats- und Kirchengeschichte der Herzogthümer bd. 1. Maanedsskrift for Litteratur. Fjortende Bind* (1835), s. 142-164, især s. 158f.

var særlig stort. Men det var også et resultat af, at Molbech havde et omfattende netværk inden for det københavnske forenings- og selskabsliv, som han kunne trække på i forbindelse med foreningens dannelse i 1839. Molbech var i eminent grad foreningsmand. Han var medlem af Videnskabernes Selskab, Danske Selskab, Samfundet til den danske Litteraturs Fremme, Det Skandinaviske Litteraturselskab og Trykkefrihedsselskabet. Den danske historiske Forening var et af de mange skud på tidens »associationsånd«, som manifesterede sig i København i 1830'erne. Det var dette forenings-København, som foreningen henvendte sig til. Den nye forening var for de dannede og oplyste, den var ikke en specialiseret forening for historiske videnskabsmænd.⁶

Med en københavnsk basis søgte man at skabe forbindelser til provinsen ved at kontakte især præster og dernæst lærere i den lærde skole, som skulle hverve medlemmer til foreningen. Hensigten var at opbygge et netværk af personer, som bestyrelsen udpegede i en eller flere af hvert stifts vigtigste byer, som kunne være foreningens repræsentant og korrespondent på egnen, og som kunne optræde som kontaktperson både i litterære og andre anliggende, som det hed i vedtægterne.⁷

Denne strategi fungerede godt i det meste af kongeriget, selvom det gik trægt i Nordjylland, men også her gav de stigende nationale spændinger i Helstaten sig til kende. Bestyrelsen havde udset sig tre professorer fra Holsten, J. Asmussen fra Segeberg og N. Falck og J. Michelsen fra universitetet i Kiel, som korresponderende medlemmer. Korresponderende medlemmer blev i vedtægterne beskrevet som medlemmer uden for Danmark og Slesvig, der ikke skulle betale kontingent, men skulle optræde på linje med æresmedlemmer. Men de holstenske historikere, man havde udpeget, hvoraf Falck var den mest prominente, mente ikke at kunne modtage æresbevisningen. Falck var en af de tidligste fortalere for slesvigholstenismen, der betonedede Slesvig og Holstens samhörighed. Afvisningen hvilede i forlængelse heraf på den opfattelse, at det princip, som Historisk Forening »saavel i dets Vedtægter, som ved Udførelsen af Valget af Corresponderende Medlemmer skulde have gjort gældende, nemlig i Henseende til dette Valg at bestemme et forskielligt Forhold for de to Hertugdømmer, ifølge hvilket saadanne Med[lemmer] kunne optages i Holsten, men ikke i Slesvig.«

6 Clemmensen: En forening bliver til, s. 1ff. Molbechs energiske arbejde med brevskrivning og opsøgende arbejde kan, som Clemmensen gør opmærksom på, følges i hans skrivekalender eller dagbog for 1838 og begyndelsen af 1839. KB. Chr. Molbechs Dagbøger 1801-1857. NKS 439 oktav.

7 Chr. Molbechs Dagbøger 1801-1857 fx 19. og 21. marts 1839. Den danske historiske Forenings Vedtægter. HT 1.Rk. Bd. 1 (1840), s. XVIII-XXI, s. XX, §6.

Slesvig blev efter de tre holsteneres mening set som adskilt fra Holsten og knyttet til kongeriget Danmark. En længere redegørelse fulgte fra Molbech, der forsikrede, at det ikke var foreningens hensigt at drive politik. Men det var naturligt, at Den danske historiske Forening måtte indlemme Slesvig i sin virkekreds, fordi befolkningen i hertugdømmet i historisk, sprogligt og nationalt var en del af den danske nation, mens Holsten i national henseende var tysk. Selvom helstatsmanden Molbech, som ønskede de to nationaliteters sameksistens i den samme stat, oprigtig mente, at det var »den historiske Kiendsgerning: at Hertugdømmet Slesvig, ved sin Historie og Forfatning er knyttet nøie baade til Danmark og til Holsten,« fik det ikke professorerne til at modtage valget som korresponderende medlemmer i Holsten.⁸ Dette var et dagspolitisk udtryk for det allestedsnærværende nationale, som var et helt centralt grundlag, ikke blot for Molbechs svar til de tre holstenske professorer, men for Historisk Forening i det hele taget.

Den danske historiske Forening 1839

Den 14. februar 1839 deltog 39 mænd i det konstituerende møde for Historisk Forening i Universitetets Auditorium 3. Molbech havde aftalerne på plads og havde sikret sig, at hans initiativ ville blive til noget. Der var taget kontakt til personer i København og enkelte i provinsen, og han kunne liste 75 ærværdige medborgere, som ville træde ind i foreningen, så snart den blev dannet. Foreningen var fra begyndelsen rodfæstet solidt i det københavnske dannelses- og embedsborgerskab, som det fremgår af den alfabetiske liste, som gik fra kongens kabinetssekretær Adler over historieprofessor Mathias Velschow til centraladministrationens ledende embedsmand A. S. Ørsted. Det, der forenede de 39 deltagere i mødet, var en opfattelse af det nødvendige i at danne en forening, som progressivt og aktivt ville arbejde for »at vække Historien til et høiere Liv og befordre Historieskrivningens og den historiske Literaturs Udvikling i Fædrelandet,« som Molbech formulerede det på mødet. Der var andre selskaber, men de var hverken progressive eller særlig aktive, som det fremgik af mødets diskussion af, om der virkelig var behov for nok en forening. Det mente man, der var, og ikke mindst for det tidsskrift, som foreningen skulle udgive.⁹

8 RA 10137. Den danske historiske Forening. 1839-1919. Forhandlingsprotokoller mm., Forhandlingsprotokol 1875-1919. 1839-47, Forhandlingsprotokol, s. 30, citat 34f. Fortale. HT 1.Rk, Bd.2 (1841), III-X, VII f. Clemmensen: En forening bliver til, s. 18.

9 1839-47, Forhandlingsprotokol, s.1ff., citat s. 3.

Foreningen og tidsskriftet havde således en national hensigt, hvilket dog ikke skulle opfattes eksklusivt. En provisorisk bestyrelses gennemgang og revision af foreningens vedtægter præciserede således, at formålet med at omdøbe foreningen fra Historisk Forening for Danmark, som den blev benævnt i Molbechs indbydelse til foreningen, til Den danske historiske Forening, var, at man derved fik præciseret, »at Foreningen eksisterer i Danmark, og har sit Organ i det danske Sprog og den danske Literatur, uden udelukkende at ville befatte sig med Fædrelandet eller til den danske histories Stof.« Dette blev også fastslået af det efterfølgende stormøde, som skulle diskutere det reviderede udkast: Fædrelandets historie var det primære, men udelukkede ikke bidrag om andre landes historie, og foreningens udadvendte virke var at sprede kundskab om fædrelandets historie.¹⁰

Formålet for Den danske historiske Forening er: deels at vække historisk Aand og Interesse i Almindelighed; deels at fremme historisk Konst og Talent og historiske Studier og Arbeider, vel ikke udelukkende, men dog altid med nærmest Hensyn til Fædrelandet og den danske Literatur; deels at medvirke til Opmærksomhed paa og Bevaring af historiske Documenter og andre Kilde-Skrifter; deels endelig at bevirke og fremme Udgivelse af større nationale Arbeider, henhørende til Danmarks Historie, Geographie, Ethnographie og Archæologie.¹¹

Forholdet mellem det danske og det udenlandske, hensynet til det nationale og det fremmede faldt ud til det nationales fordel. Det var det naturlige for en dansk historisk forening at bruge sine kræfter på dansk historie og bevarelse af danske kilder, ganske som det var naturligt for en fransk forening at koncentrere sig om Frankrigs historie. Forholdet mellem historie og nationalitet var en til en, de betingede hinanden. En højere politisk og national interesse var en betingelse for en historisk,

10 1839-47, Forhandlingsprotokol, s. 6ff, citat s. 6. Fortale. HT 1.Rk. Bd.1 (1840), s. III-XVII, s. VI, XI. I litteraturen ydes Grundtvigs forsøg på at sætte sine forestillinger igennem om videnskaben som domæne for det universelle i modsætning til det nationale som Grundtvigs, Danske Samfunds og højskolens domæne, ofte en del opmærksomhed (Ellen Jørgensen: Chr. Molbech, s. 42f). Ifølge Molbech talte Grundtvig i en hel time, men da hans synspunkt ikke vandt genklang, rejste han sig og gik (Molbechs dagbog 22. januar 1839). Grundtvigs indlæg fylder således en del i Historisk Tidsskrifts journal (RA 10137. Den Danske Historiske Forening. 1839-1919. Forhandlingsprotokoller mm., 7f), men knap så meget historisk set.

11 Den danske historiske Forenings Vedtægter. HT 1.Rk. Bd.1 (1840), s. XVIII-XXII, s. XVIII §1.

mente Molbech. I den af bestyrelsen godkendte programartikel i første hæfte var temaet ganske enkelt »Historiens nationale Betydning og Behandling«. Historiens nationale betydning var afgørende. Folket var en national enhed i kraft af sproget, sæder og skikke, og i kraft af erindringer om folkelivet i fortiden. Historieskrivningen krævede national modenhed og interesse for nationale og fædrelandske forhold. For at få betydning måtte historieskrivningen først og fremmest være national. Den »maa sætte os ind i Folkets Egenheder, i Fædrelandets Beskaffenhed, i dets udvortes og indvortes Skikkelse, i det Eiendommelige af vore Forfædres Character, Liv og Tilstand i enhver Tidsalder.« På den led vil den historieskrivning, som foreningen ville fremme, »bidrage til at give Nationalfølelsen og Folkeanden en Næring af den Art, som for enhver selvstændig Nation hører til den naturligste og uundværligste.«¹²

Ligesom den snævre forbindelse mellem historieskrivning og fædreland var af den naturligste art, var den snævre forbindelse mellem det nationale og det videnskabelige det også. Den snævre forbindelse mellem det videnskabelige – i forstanden den kritisk prøvede kildefunderede afhandling – og det nationale var ikke blot Molbechs personlige synspunkt. Mens spørgsmålet, om foreningen primært skulle koncentrere sig om fædrelandets historie eller også tage sig af europæisk og universalhistorie, blev genstand for drøftelse af den provisoriske bestyrelse og på det efterfølgende medlemsmøde, var forholdet mellem det nationale og det videnskabelige ukontroversielt.

I Historisk Tidsskrifts programartikel fremstod det nationale og det videnskabelige som to sider af samme sag. »Foreningen er stiftet i et alvorligt nationalt og videnskabeligt Øiemed«, fremhæves det, og den »søger at fremme og understøtte den historiske Forskning, Kildernes Undersøgelse, Oplysning og Bekjendtgjørelse, og Oplivelsen af national Sands, Interesse og Varme for historiske Studier og deres Frugter.«¹³

Men det betød ikke, at videnskaben var underordnet det nationale. Der synes at være en generel tendens i tiden til at se historien som en national og politisk faktor, og samtidig anerkende historien som en selvstændig videnskabelig disciplin i egen ret.¹⁴ Molbech opfattede videnskabelighed som en vej til at fremme en sand nationalitetsopfattelse til forskel fra nationale illusioner. I 1840 fik man en henvendelse fra en

12 Christian Molbech: Om Historiens nationale Betydning og Behandling; om historiske Arbejder og Formaalene for en historisk Forening i Danmark. HT 1.Rk. Bd. 1. (1840), s. 1-44, citat s. 41f. Se også Christian Molbech: Danmarks Historie under de Oldenborgske Unionskonger, HT 1.Rk. Bd. 6 (1845), s. 1-259, s. 2f.

13 Christian Molbech: Om Historiens nationale Betydning, s. 42, 28.

14 Manniche: Historieskrivningen 1830-1880, s. 211.

stiftsprovst Tryde om, at foreningen burde imødegå de mange uhistoriske angreb på og beskyldninger mod Danmark, som norske historikere fremkom med. Dette afviste bestyrelsen, medmindre grundlaget for sådanne tilbagevisninger var videnskabeligt lødigt: »at der i Selskabets Navn, eller dette som en Corporation eller Forening betragtet, ei kunde og burde indlade sig paa et saadant Foretagende; hvorimod Bestyrelsen erklærede, at den, naar f. ex. passende Bidrag af historisk-kritisk Natur, hvormed danske Forfattere vilde giendrive de norske, og paa videnskabelige Vis giendrive disse, eller modarbeide deres Beskyldninger, vilde være ligesaa villig til at optage saadanne, som andre gode og fortrinlige Bidrag, i Tidsskriftet.«¹⁵

Historisk Tidsskrift 1840-1853 – den molbech'ske periode

Som middel til at opnå sit nationale og videnskabelige formål, skulle foreningen udgive et dansk historisk tidsskrift. Historisk Tidsskrift var ikke et blandet tidsskrift, men til gengæld var definitionen af det historiske genstandsfelt ganske bred. Formålsparagraffen illustrerer, at den videnskabelige beskæftigelse med fortiden ikke var et specialiseret og afgrænset genstandsfelt. Det, der egentlig holdt de mange 'historiske hjælpediscipliner' sammen, var snarere det nationale end det historiske.

Dette Tidsskrifts Indhold skal fornemmelig bestaae af originale historiske Afhandlinger og Udarbejdelser, saavel hørende til Fædrelandets, som til den udenlandske Historie. Tillige kan deri optages kortere historiske Efterretninger og Anmeldelser, utrykte Breve, Documenter og andre historiske Bidrag. Under de historiske Udarbejdelser indbefattes, hvad der i vidtløftigere Mening regnes saavel til Historien, som til dens Hjelpevidenskaber; hvorfor heller ikke Ethnographie, Geographie, Statistik, Biographie m. m., saalidt som Literaturens og den videnskabelige Culturs Historie, vilde være udelukkede af Tidsskriftet, saafremt interessante originale Bidrag af saadan Art maatte tilbyde sig.¹⁶

15 Morten Borup (udg): Christian Molbechs Brevveksling med svenske Forfattere og Videnskabsmænd bd. II 1825-1846 (Kbh.: Rosenkilde og Bagger 1956), nr. 410 til Carl Säve 23. Mai 1852. Ellen Jørgensen: Chr. Molbech, s. 58. Den Danske Historiske Forening, Forhandlingsprotokol 1839-1847, 27. januar 1840, s. 27.

16 Den danske historiske Forenings Vedtægter, XIX §4.

Af Ellen Jørgensens fremstilling kan man få det indtryk, at Molbech ene og alene bestemte, hvad der skulle optages i Historisk Tidsskrift, og hvad der ikke skulle. Hun skriver fx, at foreningens formand 1850-1852, teologen C. T. Engelstoft, ønskede at gøre op med den molbech'ske enevælde. Engelstoft ønskede, at tidsskriftet skulle udgives af den samlede bestyrelse, ikke af sekretæren. Engelstoft fik dog intet ud af sit forslag.¹⁷ Sagsforløbet er korrekt, men billedet er mere komplekst – eller forvirrende om man vil.

Der kan ikke være den store tvivl om, at Molbech havde meget stor indflydelse på redaktionelle beslutninger. Det var ikke kun Engelstoft, men også bidragsydere udenfor bestyrelsen, der havde den opfattelse.¹⁸ Sådan opfattede han også selv sin rolle. Som redaktør havde han tidsskriftets hele tarv for øje, han kunne have interesse i et givet bidrag på grund af balancen mellem bidragene i det enkelte hæfte, eller fordi det passede tematisk med andre bidrag.¹⁹ De mange svenske bidrag, som findes i denne periode, skyldes Molbechs netværk blandt svenske historikere og sprogvidenskabsmænd.²⁰ I sin brevveksling med de svenske videnskabsmænd fremstiller Molbech det således, at det ikke ville være noget problem at få artiklerne optaget, hvis han sagde god for dem. Som sekretær og Historisk Tidsskrifts redaktør kunne han benytte tidsskriftet til at udgive artikler, han fandt interessante.²¹ Men så vidt man kan følge den redaktionelle proces, betød det ikke, at Molbech havde hånds- og halsret over tidsskriftet. De svenske bidrag gennemgik en censurproces i overensstemmelse med vedtægterne, som alle andre bidrag, hvis positive udfald var en forudsætning for optagelse, som blev besluttet på bestyrelsesmøderne. Mere enevældigt var det altså heller ikke. Censuren af bestyrelsesmedlemmers bidrag skulle ifølge vedtægterne ske ved foreningsmedlemmer uden for bestyrelsen, og det var også tilfældet med Molbechs bidrag.²²

17 Ellen Jørgensen: Chr. Molbech, s. 57. RA 10137. Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879, Chr. Molbech til D'Hr. Medlemmer af den histor. Forenings Bestyrelse. København 15. Juni. 1850. C. T. Engelstoft til Bestyrelsen 21. Juni 1850.

18 Caspar Paludan-Müller til Chr. Molbech 7. december 1845. Bjørn Kornerup (udg.): Caspar Paludan-Müller, Et udvalg af hans optegnelser og breve bd. II (Kbh.: G. E. C. Gads Forlag, 1958), s. 123.

19 Den Danske Historiske Forening, Forhandlingsprotokol 1839-1847, 29. oktober 1839, s. 20.

20 Molbech tilbragte i en lang årrække, jf. dagbøgerne, sin sommerferie i Sydsverige hos blandt andre Brunius og Reuterdaahl, som begge publicerede i tidsskriftet, hvilket gjorde det muligt for ham personligt at vedligeholde sine svenske forbindelser.

21 Borup (udg.): Christian Molbechs Brevveksling med svenske Forfattere og Videnskabsmænd bd. II, s. 220, nr. 267 til Carl Säve 12. Marts 1843.

22 Den Danske Historiske Forening, Forhandlingsprotokol 1839-1847, s. 13ff. Chr. Molbechs Dagbøger I. marts og 6. oktober 1841. Den danske historiske Forenings Vedtægter, XXI §9.

Det er værd at bemærke, at alle medlemmer blev set som kompetente til at bedømme den videnskabelige kvalitet af bestyrelsesmedlemmernes artikelmanuskripter. At kunne bedømme videnskabelighed og kvalitet var ikke knyttet til en særlig profession eller en særlig position inden for denne profession. En læge eller en jurist uden et historisk forfatterskab endelige videnskabelige publikationer bag sig kunne godt træde til som fagfællebedømmere, selvom langt det meste bedømmelsesarbejde blev udført af bestyrelsen og især af sekretæren.²³

Hvilke kriterier der blev lagt til grund for optagelse i tidsskriftet, var ikke entydigt. Det var klart, at man ikke ville acceptere bidrag på forfatterens navn alene. Det var vigtigt for bestyrelsen såvel som redaktøren at slå fast, at det var afhandlingernes kvalitet, der alene skulle afgøre deres optagelse som artikler, ikke social status, rang eller andre ikke-akademiske hensyn.²⁴ Med hensyn til vedtægternes bestemmelse om originalitet, er det dog vigtigt at lægge mærke til det indskudte »fornemmelig«. Der var tale om en hensigtserklæring, ikke noget krav. Tidsskriftet blev ret hurtigt ramt af stofmangel, som til dels blev søgt afhjulpet med Molbechs mange bidrag, kildeudgivelser og genudgivelser af tidligere publicerede afhandlinger. Det var på dette tidspunkt stadig tradition, at afhandlinger udgivet i forbindelse med universitetets årsfest eller lignende højtideligheder blev skrevet på latin. Her lå en reserve, som redaktøren kunne trække på, som allerede blev bragt i anvendelse i første hæfte og flere gange siden.²⁵ Der lægges også meget vægt på, at bidragene skulle være kritiske. Igen kan man sige, at det var idealet, men ikke en forudsætning for optagelse. Det ses af de mange oversigtsartikler, at det ikke var den afgrænsede undersøgelse grundet på nyt kildemateriale, som var den oftest publicerede genre. Det betød dog ikke, at man ikke tillagde kildekritiske afhandlinger en særstatus. Om et historisk-kritisk bidrag af Caspar Paludan-Müller hedder det, at et sådant var betydeligt, nyttigt og meget velkomment, en af de meget få gange i denne periode, der knyttedes eksplicite kriterier til optagelsen af et indsendt manuskript.²⁶

23 Den Danske Historiske Forening, Forhandlingsprotokol 1839-1847, s. 24, 36f. Dr. Med. Prof. og Stabskirurg Müller, Conferentsraad Deichmann og de herrer assessorer Dreijer og Casse blev inddraget som bedømmere. Deres eneste kvalifikation var deres medlemskab af foreningen.

24 Den Danske Historiske Forening, Forhandlingsprotokol 1839-1847, Svar til Dr. Hübertz 16/7 1840, s. 31. Clemmensen: En forening bliver til, s. 4f.

25 Det ser ud til, at det var Molbech, der fik fremskaffet disse bidrag, der således ikke blev indsendt til optagelse af forfatterne. Molbech havde fx forhandlet med historieprofessor Erik Werlauff om at udgive et tidligere udgivet program om Universitetsbygningernes Historie, hvilket Werlauff ikke ønskede. Den Danske Historiske Forening, Forhandlingsprotokol 1839-1847, s. 45.

26 Bøggild-Andersen: »Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar, s. 85. Den Danske Historiske Forening, Forhandlingsprotokol 1839-1847, s. 52.

Ud over den positive værdsættelse af originale kildekritiske afhandlinger var den tilbagevendende tale om kilder og betydningen af udgivelser af utrykte kilder betegnende for et forskningsideal, som lå gemt under stofmanglens konstante firen på idealerne. Kildepublikation var nok et middel til at fylde siderne med, men det blev også tillagt en videnskabelig værdi. I en række tilfælde fremhævedes det netop som afgørende, at bidrag hvilede på omhyggelige studier af utrykte kilder. »Arbejdet anbefaler sig imidlertid ved den Omhu, hvormed en Mængde utrykte Kilder er benyttet og giver dermed aldeles paalidelige og fuldstændige Oplysninger om sin Gienstand.«²⁷ Fokus på dokumenterne, aktstykkerne og de upublicerede breve som særlig vigtige kildegrupper pegede på, at idealet om arkivforskeren havde gjort sit indtog, om end det ganske ofte måtte vige for andre hensyn.

Den formelle beskrivelse af den emnekreds, som historien og dens hjælpevidenskaber omfattede, var meget bred, og det samme var den kreds af emner, som fandt vej til tidsskriftets sider. En kategorisering af artiklerne fra perioden peger på, at det ikke var den kritiske afhandling eller den afgrænsede undersøgelse af et historisk fænomen eller en begivenhed, som stod i centrum. Oversigterne dominerer sammen med kildeudgivelserne. Begge dele kan for en del ses som udtryk for stofmangel, som gav plads og behov for alle Molbechs bidrag til begge genrer. Hvad oversigterne angik, var deres bidrag snarere at opsummere den bestående forskning og benytte publicerede kilder end at føje nyt kildemateriale til, hentet i arkiverne. Heller ikke dette skal forstås således, at det kritisk-videnskabelige ikke spillede nogen rolle.

Ifølge Bøggild-Andersen var det et karakteristisk træk ved Historisk Tidsskrift i denne periode, at det sjældent optog afhandlinger, hvis emne ikke havde tyngdepunktet i fædrelandshistorien. Det er korrekt, og især de mange kildeudgivelser faldt inden for Danmarks indre historie. Ikke desto mindre er det værd at bemærke, at 10 (12 pct.) af artiklerne havde ikke-nationale emner, hentet fra enten nordisk eller europæisk historie, som genstand. En del af disse havde svenske forfattere, men også Molbechs flittige pen kradsede i romerske bønders forhold i antikken. Den nationale ramme var således ikke entydig og modsvarede temafelternes bredde. Hvor grænserne gik for dette, var heller ikke snævert afgrænset. Man ønskede ikke en artikel om den nyske malerskoles oprindelse. Selvom man ikke fandt, at den principielt

27 C. F. Allen om manuskript af H. F. Rørdam, RA 10137 Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879. Udgaaende Breve og andre Papirer vedkommende 1852.

lå uden for tidsskriftets temafelt, faldt det uden for de emner, der ellers havde fundet vej til tidsskriftets sider. På den anden side ville man gerne optage Cand. Seidelins bidrag om »Russernes Sammenstød og Forbindelse med det Østromerske Rige«, fordi den var velunderbygget og hvilede på omfattende kildestudier. Ved den lejlighed kunne bestyrelsen slå fast, at det var helt i overensstemmelse med den redaktionelle linje, man havde lagt indtil 1852, at optage et sådant bidrag.²⁸

Artikler 1840-1853

Det er ikke nemt at sige, hvad genren historisk tidsskriftartikel var for en størrelse, når man læser Historisk Tidsskrift fra denne periode. Emnemæssigt var indholdet ligeså vidtfavnende, som den vedtægterne muliggjorde, hvilket ikke mindst skyldes Molbechs mange og mangeartede bidrag. En karakteristik af tidsskriftets indhold vil derfor tage udgangspunkt i bidragene til første årgang. Det skulle gerne give et mere repræsentativt og indgående billede af tidsskriftet, end den uselektive tilgang Bøggild-Andersen valgte i sin oversigt fra 1939, der ofte ikke kommer længere end til overskriftsniveau.

Alene på grund af deres op til over hundrede sider lange omfang er oversigtsartiklerne et iøjnefaldende karakteristikon ved første bind af Historisk Tidsskrift. To havde været publiceret andre steder. Det indikerer måske nok en glidende overgang mellem genrerne, og at stof til tidsskriftet ikke flød i ubegrænsede mængder. Genudgivelser var dog en undtagelse, og skete kun yderligere én gang i denne periode. Et eksempel på oversigtsartikler var juraprofessor J. E. Larsens bidrag om rigsdage og andre politiske forsamlinger fra det 13. århundrede til enevældens indførelse i 1660. På baggrund af den bestående forskning og tilgængelige kilder gennemgås de forskellige stænders deltagelse i repræsentative institutioner. Forståelsesrammen er den tidstypiske naturligt funderede tese om den oprindelige folkefrihed eller bondefrihed og dens forfald. »I de ældste Tider forhandlede og afgjordes vigtige offentlige Anliggender i Danmark deels paa almindelige Forsamlinger af Folket fra hele Riget, deels paa Forsamliger af Indbyggere i Provindser eller mindre Distrikter.« Fra denne tid, hvor man indkaldte »almindelige Folkething«, forværres bondestandens vilkår med stadig

²⁸ Bøggild-Andersen: »Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar, s. 74. Den Danske Historiske Forening, Forhandlingsprotokol 1839-1847, s. 20. Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879, Molbech 10. januar 1852.

stigende undertrykkelse og udgrænsning fra den politiske magt.²⁹ Inden for denne ramme fremstilles historien om de forskellige institutioner, de sager de behandlede, og de forskellige stænders deltagelse og repræsentation i den 400 år lange periode. Der findes sporadiske kildekritiske overvejelser, men det er oversigten, der er hensigten, ikke prøvelsen af forskningstraditionen eller kilderne.

Tabel 1. Historisk Tidsskrifts indholdsfordeling 1840-1853

	Antal	Andel
<i>Historie:</i>	79	90 %
Kilder	20	23 %
Kildekritiske afhandlinger	4	5 %
Afhandlinger	36	41 %
	Personalhistorie:	(15) (17 %)
Heraf:	Topografisk historie:	(10) (11 %)
	Demografi:	(1) (1 %)
Oversigter	19	22 %
<i>Andre emner end historie:</i>	9	10 %
Etnografi	4	5 %
Arkæologi	3	3 %
Litteratur/sproghistorie	1	1 %
Programmatisk	1	1 %
I alt	88	100%

29 J. E. Larsen: Om Rigsdage og Provindsialforsamlinger samt Rigsraadet i Danmark, fra det 13de Aarhundrede indtil Statsforfatningen 1660, HT 1.Rk. Bd.1 (1840), s. 241-333, s. 252, 264, 241. Om bondefrihedstesen se Helge Paludan: »Vor danske Montesquieu«, Historie, Jyske Samlinger, Ny række, 13 (1979-1981), 3, s. 1-32.

Et sted mellem oversigten og afhandlingen om en særlig afgrænset begivenhed står lægen F. V. Mansas artikel om pesten i Helsingør og København 1710-11. Kun en femtedel af artiklen handler om pestepidemien. De resterende sider er oversigter om epidemier fra senmiddelalderen og frem, organiseringen af renholdelse og sygdomsforebyggelse, antallet af læger – som gennemgås en for en med tilhørende data – og den medicinske kundskab og uddannelse fra o. 1600 og frem. Den indledes med en ti sider lang redegørelse for den danske hærs kampagne i Skåne 1709 og en opregning af eksempler på naturkatastrofer og epidemier i Europa i 1700-tallets første årti. Den afsluttende beskrivelse af pestepidemien i Helsingør – den kommer aldrig rigtig til København – relaterer sig ikke til de indledende oversigter. Begivenhedsforløbet rekonstrueres ved hjælp af offentlige bekendtgørelser, indberetninger og andre administrative dokumenter, men selvom Mansa arbejder med et kriterium om »nødvendige data« for at kunne udtale sig om forholdene, er der hverken fodnoter eller kildekritik. Her er der tale om en artikel, der behandler – viser det sig – et afgrænset emne i en yderst bred kronologisk ramme, som beskrives meget generelt og uden konkret forbindelse til pesten i Helsingør.³⁰

Juristen Frederik Schierns bidrag adskiller sig fra de to nævnte ved at være eksplicit kildekritisk i sin undersøgelse af sagnet om Wilhelm Tell og dets vandring i Europa. Schierns bidrag var et af tre, som havde et kildekritisk sigte, og som tog den bestående forsknings tolkninger op til kritisk revision. Tilgangen var beretningskritisk. Kildekritisk handlede det om at vurdere forskellige beretningers mulighed og vilje til at fortælle sandheden om fortidige begivenheder og forhold, og de ældste berettende kilder, som lå tættest på begivenheden, fik i denne sammenhæng en fortrinsstilling. Den senere tradition eller overlevering var præget af de omstændigheder, hvorunder den var blevet til, og jo længere man kom bagud i retning af den undersøgte begivenhed, des tættere kom man også pålidelige oplysninger om den. Medmindre disse oplysninger var beviseligt forkerte, havde Schiern stor tiltro til de samtidige eller næsten samtidige kilder.

Schiern havde allerede som studerende gjort sig bemærket med en guldmedaljeafhandling om gallernes indvandring i Lilleasien, men havde færdiggjort brødstudiet som jurist i 1839. Han var yderst velbevandret i international historisk forskning, som det også fremgår af dette bidrag. Det består i en diskussion af den internationale forskning på området, og holdbarheden af de teser og argumenter, som var fremsat

³⁰ F. V. Mansa: Pesten i Helsingør og København 1710 og 1711. En historisk Beretning. HT 1.Rk. Bd.1 (1840) s. 356-416, citat s. 416.

om sagnets vandring. I denne diskussion spillede kritik af tidligere forskeres brug af kilderne en central rolle ved siden af sammenligninger mellem forskellige lokale sagn som middel til at fastslå slægtskab og vandringerens retning fra nord mod syd, modsat hvad tidligere forskning havde ment.

En »alsidig, paa grundige Forskninger bygget Sammenligning af hine Sagn først tilhører en nylig oprunden Videnskabelig Periode«, og det er denne videnskabelighed, Schiern vil knytte an til. Gennem fylde tekstuddrag søgte han at vise sagnets nordiske oprindelse og dets spredning til England, hvilket sandsynliggøres med de mange bånd, der »forenede Englands Befolkning, Sprog og Cultur med Nordens Historie i Hedenold,« og som kan ses af de mange fælles viser og den »Mængde af lige Ord, der findes i engelske, skotske og skandinaviske Viser.« Det kildekritiske greb ligger i at vægte de ældste kilder højest, som var tættest på og allerhelst samtidige med begivenhederne. Det var god videnskabelig praksis at »bedømme de senere Krønikeskrivere efter de med Begivenhederne samtidige Diplomer, Documenter og Aktstykker, hvorimod hine Forfattere have lempet de gamle Kilder efter de langt sildigere og i høj Grad upaalidelige Krønikeskrivere.« Når de ældre kilder tav, kunne man ikke opretholde påstande, selvom de måtte findes i yngre kilder, og man var på kildekritiske afveje, hvis man byggede sine historiske forklaringshypoteser på dem. Hvad angik spørgsmålet, om sagnet havde mytisk eller historisk oprindelse, er pointen den samme, selvom Schiern afviste, at spørgsmålet kunne besvares. Men idet de ældste kilder ikke indeholdt myter, som kunne bruges til at fastlægge Wilhelm Tell-sagnets oprindelse som mytisk, fandt Schiern det mest sandsynligt, at »et historisk Factum virkelig har ligget til Grund for Fortællingen.«³¹

En fjerde kategori var kildeudgivelsen. I vedtægterne beskrives det i den første paragraf som et af tre overordnede formål at »medvirke til Opmærksomhed paa og Bevaring af historiske Documenter og andre Kilde-Skrifter.«³² I dette tilfælde er det udgivelsen af Østrup By-Lov og Gildeskik, som indledes med en, for nu at bruge et af tidens udtryk, vidtløftig indledning af Molbech. Molbech bruger en del kræfter på

31 Frederik Schiern: Et nordisk Sagns Vandringer, fornemmelig med Hensyn til Sagnet om Wilhelm Tell. HT 1.Rk. Bd.1 (1840), s. 45-111, citerer s. 45, 62f, 95. Historieprofessor Mathias Velschows artikel Om Bryderne, en egen Classe af den danske Bondestand i Middelalderen, HT 1.Rk. Bd.1 (1840), s. 356-416, er ligeledes en kritisk revision af den bestående forskning, især de tolkninger, som var blevet fremsat af den juridiske professor Peder Kofod Ancher i dennes En Dansk Lov-Historie 1-2 (1769-76).

32 HT 1.Rk. Bd.1(1840), s. XVIII-XXII, XVIII.

tysk landalmues retsvedtægter, som han mente havde bevaret indhold rodfæstet i den fjerneste fortid i kraft af traditionen. I den forbindelse ses en anden tidstypisk forestilling. Disse vedtægter blev af Molbech opfattet som »Bestanddele af Folkets gamle Sædvaner, indvortes Forfatning og nationale Eiendommelighed.« Derfor var disse kilder vigtige at få frem i lyset og få bevaret, også selvom de danske skråer ikke havde den samme forbindelse til den oprindelige nationalitet som de tyske. Ikke desto mindre var de »autonomiske Monumenter, eller Levninger af i tidligere Tider optegnede Folke-Vedtægter«, og det gav dem deres videnskabelige og nationale værdi.

Dog maa vi netop ogsaa i denne Beskaffenhed, i den Rigdom paa particulare og specielle Retsspørgsmaal og Sædvaner i enkelte Districter, som de have bevaret, søge deres antiquarisk-historiske Værd, og deres Egenskab, som umiddelbart Udspring af Folkets Nationalitet, af dets ældste og frieste Forfatning.³³

Optrykningen af den originale landsbyvedtægt havde således ikke kun værdi som en opfyldelse af vedtægtens fremhævelse af kildeudgivelser, men faldt også helt i tråd med Molbechs og bestyrelsens forestilling om foreningens nationale formål.

I første hæfte findes der tre artikler, som har en bestemt historisk betydningsfuld bygning som sit omdrejningspunkt. Hensigten med to mindre bidrag, som begge indeholder ordet 'efterretning' i titlen, er at give nogle informationer om henholdsvis Gurre Slot og Dalby Kirkes historie. Den første artikel knytter an til nogle igangværende udgravninger af Gurre, og hensigten er »at samle af autentiske Kilder enhver pålidelige Efterretning, som er levnet os om Stedet«, garneret med informationer om skiftende slotsforvaltere. Den sidste beskæftiger sig med selve kirkebygningen, dens indretning og de forandringer, som ikke mindst reformationen medførte for kirken og klosteret. Disse efterretningsartikler er ikke afhandlinger, men beskrivelser af vigtige fortidige steder og de informationer om dem, som forfatteren – mere eller mindre tilfældigt og mere eller mindre systematisk – har kunnet samle sammen.³⁴ Den tredje er forfattet af Molbech selv og handler om

³³ Chr. Molbech: Østrup By-Lov og Gildeskik 1598. HT 1.Rk. Bd.1 (1840), s. 417-466, citater s. 427, 417, 425. Et glimt af bondefrihedstesens ses også her i bemærkningen om »dets ældste og frieste Forfatning.«

³⁴ C. B. Brunius: Kort Efterretning om Dalby Kirke og Kloster i Skaane. HT 1.Rk. Bd.1 (1840), s. 148-164. M. N. C. K. Rasmussen: Efterretning om Gurre-Slot i Siælland. HT 1.Rk. Bd.1 (1840), s. 467-487, citat s. 467.

Spøttrup. Den indeholder meget karakteristisk en godt 20 sider lang oversigt over danske herregårdes arkitektur i det 16. århundrede, som langt mere dikteredes af forsvarsbehov mod potentielt oprørske bønder end æstetik: »Massen, Styrken, Soliditeten, og den ved Hensyn til Forsvar og et Slags Befæstningskonst (...) udgiøre de væsentligste Træk i de gamle danske Slottes og Herregaardes architektoniske Egenhed.« Med hensyn til behandlingen af Spøttrup ligner Molbechs artikel dog de kortere ved at meddele det, som Molbech havde kunnet få fingre i. Nogle oplysninger fra den daværende ejer, en række bevarede breve og andre dokumenter fra godsarkivet gav Molbech mulighed for at give nøjagtige efterretninger om Spøttrups ejere fra 1559 til samtiden, som korrektion til oplysningerne i Pontoppidans Danske Atlas (1763-1781) på en række punkter.³⁵ Længere kom han ikke.

Etnografien er repræsenteret i første nummer af Historisk Tidsskrift af Molbechs skitse af en jysk hedeegn i Lystrup herred. Molbech beklagede, at hans iagttagelser ikke byggede på et længerevarende feltarbejde, men han håbede, at andre ville følge hans eksempel og indsamle mere materiale til fædrelandets etnologi, som kunne sikre træk og karakteristika ved fædrelandets almuekultur, inden de helt forsvandt. År for år udslettedes folkekulturens træk mere og mere, og dermed udslettedes den ældre nationalitet. For dem, der levede i nuets politiske gæringstid kunne det måske være lige meget, men ikke for Molbech. »Den med historisk Sands begavede Fædrelandsven kan aldrig dele en saadan Ligeegyldighed; og den, hvis Blik overskuer Nationalhistoriens Totalitet, og kan optage dens Idee, vil ikke finde det mindste ægte Træk, som tilhører den, ubetydeligt.« Legitimeringen af forehavendet er mere national end historisk og trækker lange tråde tilbage i Molbechs forfatterskab til hans første rejse til Jylland i 1813. Det historiske begrænser sig til nogle observationer om forandringen i klædedragten efter 1800, mens langt størstedelen af artiklerne omhandler bondeøkonomien, bondekulturen og bøndernes karaktertræk, som de så ud i tiden omkring 1840.³⁶

35 Chr. Molbech: Spøttrup Gaard i Salling, med en Tegning i Steentryk, og med nogle Ord om gamle danske Herregaarde. HT 1.Rk. Bd. 1 (1840), s. 205-242, citat s. 207f.

36 Chr. Molbech: Ethnographisk Skizze af en jydsk Hede-Egn i Lystrup-Herred, med enkelte Bidrag til Skildringen af den danske Almues Leveskik og Klædedragt, og de dermed i et halvt Aarhundrede foregaaede Forandringer. HT 1.Rk. Bd.1 (1840), s. 165-204, citat s. 165.

Molbech

Det ville forekomme forkert at betegne denne periode den molbech'ske uden at komme ind på Molbechs artikler i perioden. Det var nemlig ikke kun som igangsætter og redaktør, Molbech satte sit præg på foreningen, men i mindst ligeså høj grad som artikelforfatter. Molbech opregnede ikke uden stolthed omfanget af sine bidrag til tidsskriftet. Da han overvejede at stoppe med tidsskriftet i 1846, angav han at have fyldt hen ved halvdelen af siderne. Enkelte senere årgange var næsten helt domineret af hans pen. Det gjaldt 2. Rk. 4. Bd. (1852), af hvis 768 sider 622 skyldes Molbech, men også bindene fra 1850 og 1854 var præget af, at det var redaktøren, der skrev det meste.³⁷ Adskillige bidrag havde en hel bogs omfang. En 258 sider lang oversigt over den politiske begivenhedshistorie fra 1448 til 1523 fra 1845 tog vel prisen, men artikler, der rundede de 100 sider, var ikke et særsyn. Den politiske oversigtsartikel byggede i hovedsagen på den bestående forskning med inddragelse af en del samtidigt kildemateriale og var hverken tyngt af fodnoter eller kildekritik. Kongerne – og Dronning Margrethe – stod i centrum. Men både jyske bondeoprør og den naturlige nationale modstand mod den danske konge i Sverige fik selvfølgelig deres i den endeløse opregning af begivenheder og personer, som i Molbechs forståelse var »en Fortælling af Statens og Folkets Skiebne.«³⁸ Med sit personcentrerede historiesyn er det heller ikke overraskende, at Molbech bidrog med en række personalhistoriske artikler. Personalhistorie, som ikke var repræsenteret i tidsskriftets første bind, spillede faktisk en ret stor rolle i de efterfølgende bind, og Molbech gav flere bidrag til genren, især flere artikler om Corfitz Ulfeldt.

Hvad der måske er mere overraskende, er en række artikler med et meget fremtrædende element af politisk kommentar, som ikke findes tilsvarende i andre bidragydernes artikler. De er båret af en konservatisme, der var yderst kritisk over for de nationalliberale, der var toneangivende i den politiske offentlighed i København i 1840'erne. Den indledende artikel fra 1842 er præget af en hegelsk sprogbrug og tog afsæt i en analyse af tidsånden. Den franske revolution udråbtes til indledningen til en ny universalhistorisk epoke, som indledte en periode præget

37 Morten Borup: Christian Molbech (Kbh.: Rosenkilde og Bagger 1954), s. 367. Også Borup (udg): Christian Molbechs Brevveksling med svenske Forfattere og Videnskabsmænd bd. II, s. 306, Nr. 309 Til P. D. A. Atterbom 4. April 1844.

38 Chr. Molbech: Danmarks Historie under de Oldenborgske Unionskonger. HT 1.Rk. Bd.6 (1845), s. 1-258, citat s. 5. F. H. Jahns bog Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne, som Molbech havde været med til at udgive i 1835, anvendes flittigt.

af nedbrydelse og omvæltning uden skelen til, om det nedarvede, som blev revet ned, var godt eller skidt. Artiklen indledes med en længere diskussion af religionens stilling efter den franske revolution, den religiøse revolution, som leder frem til det egentlige ærinde: analysen af den politiske revolutions problematiske virkninger.

Den politiske Revolution har ikke mindre grundigt udhulet Statsbygningens Basis; og ved dens bestandigt videre drevne Planering og Nivellering, gaar den bl.a. ogsaa ud paa at udslette det Begreb om Standsforskuel, der er ligesaa gammelt som Staternes Organisme; og at ophæve Muligheden af saadanne Organismers Varighed, ved at negte eller tilintetgiøre enhver bestaaende Tilværelses eller Besiddelses historiske Rettighed. – Revolutionen er ogsaa deri sig selv liig i alle de Retninger, hvor den kommer til Modenhed og Giennembrud, at den omsider bliver til Øiemed, i Stedet for at den i det høieste skulde være Middel. Ideen om Forandring, Omstyrtning, Omskabning, bemægtiger sig den hele Tænkemaade, og bliver, fra Overbeviisning og Grundsætning, til en herskende Lidenskab. Med dennes stigende Grader fordunkles den klare Forestilling om det Gode og Bedre, som man vil opnaae ved Forandring og Reform. Man vil tilsidst kun det nye; og det Gamle, den bestaaende Organisme, den eksisterende Realitet, bliver, uden Hensyn til Værd og Fordeel, en Gienstand for Utilfredshed, Angreb og Had, kun fordi de have det Uheld at tilhøre en tidligere Alder.³⁹

Respekt for nedarvede samfundsindretninger var pointen i Molbechs samtidshistoriske analyse. Demokratiet fik en bredside som en abstrakt ide, der ikke lod sig realisere. Men det, der især lå Molbech på sinde, var at vise den positive betydning af et arveligt godsaristokrati for staten og monarkiet. Det arvelige godsaristokrati havde politisk magt i kraft af sin jordejendom, og fordi det af den grund havde noget at forsvare, var dets interesser bundet til statens almene interesser. Nok så vigtigt

39 Christian Molbech: Nogle Ytringer om Aristokrati og Adelstand, Grund-Adel og Fødselsadel, i begges nærværende Stilling og Forhold til Staten. HT 1.Rk Bd. 3 (1842), s. 159-249, citat s. 170f. Se også Borup (udg.): Christian Molbechs Brevveksling med svenske Forfattere og Videnskabsmænd bd. II, s. 340, Nr. 324 til Carl Säve 4. Juni 1845: »I Henseende til vort Lands indre politiske Forhold, som for Øieblikket ei er Behagelige, vil jeg kun meddele Dem een Sætning, der omtrent er alle forstandige og med Verdens Gang lidt fortrolige danske Borgeres Trosbekiendelse: Vi have aldrig i Danmark, siden 1660, kiendt noget til Absolutismens Despotie eller Statsforvirring – Gud bevare os nu og fremdeles for Demokratiets!«

var det, at både statens styrke og den borgerlige frihed var afhængig af et selvstændigt aristokrati som en ligevægt mellem regeringsmagten og de øvrige stænder, som det var tilfældet i England, Molbechs idealstat. I 1848 skrev Molbech i forlængelse af allerede fremsatte synspunkter en kommentar til »Revolutionen«, som lagde et enevælde-loyalt syn for dagen, der kan illustreres i et enkelt citat: »Statsforfatningen havde i 170 Aar været urokket i sin Grundvold, urørt i sit Væsen og i sin Ret. Den uindskrænkede Enevoldsmagt, stiftet ved en Statsretlig Pagt, en i alle Former bekræftet Forening imellem Folket og Kongen, var bleven ligesaa ukrænket, som den var umisbrugt.«⁴⁰

Et andet dagsaktuelt tema var de forskellige statsdeles relation til hinanden, som med de nationalliberales Ejderprogram var det mest sprængfarlige politiske emne op gennem 1840'erne. I 1847 publicerede Molbech en 156 sider lang oversigt om Danmarks og Holstens kampe om Slesvig i historisk tid. Det var politisk begivenhedshistorie, der mundede ud i den konklusion, at Slesvig var en selvstændig organisk del af det danske monarki, der ikke var påtvunget danske institutioner, og hvis kulturelle og politiske forbindelse til Holsten de danske konger aldrig havde søgt at hindre. Staten havde først for nylig påtaget sig opgaven med at sikre den danske nationalitet i Slesvig, men det betød ikke, at Slesvigs selvstændige status var forandret.⁴¹ Ideen til denne artikel var ikke Molbechs egen, men Christian VIII's. Kongen søgte en historisk basis for »en uhildet Anskuelse af de bestaaende Forholds historiske Grund«, og til den ende valgte han Molbech. De to helstatsmænd delte synet på Slesvig som en selvstændig del af det danske monarki og den kritiske afvisning af de nationalliberales Ejderprogram om Slesvigs forening med Kongeriget Danmark. Molbech rapporterede tilbage til kongen efter en rejse i Slesvig i 1846, at de nationale bevægelser piskede en stemning op, præget af partiskhed og en statsopløsende tendens: Den Slesvig-Holstenske bevægelse »har maaske bidraget noget til, at den danske Nationalitet, og navnlig i Sønderjylland, er bleven sig mere bevidst; men den har bidraget endnu langt mere til at bringe de to Nationaliteter i dette Land i en Isoleringstilstand mod hinanden, i en endnu stærkere Modsætning, der ikke blot er national, men nu ogsaa politisk.«⁴²

40 Christian Molbech: Om Danmarks Stilling og tilkommende Statsforfatning, en (afbrudt) historisk-politisk Betragtning. HT 2.Rk. Bd.2 (1848), s. 645-682, citat s. 660.

41 Christian Molbech: Hertugdømmet Slesvig, i dets Forhold til Kongeriget Danmark, og til Holsten. HT 2.Rk. Bd.1 (1847), s. 261-418. Se også Borup (udg): Christian Molbechs Brevveksling med svenske Forfattere og Videnskabsmænd bd. II, s. 293f, Nr. 301 til Carl Säve 27. November 1843.

42 Molbech i Brev til Chr. VIII 15/9 1846, citeret efter Borup 1954, s. 390. Jf. Chr. Molbechs Dagbøger, 16. juni 1844, 6. januar 1845 og 14. februar 1846.

Molbech præsenterede sin historiske udredning af Slesvigs forhold til Danmark og Holsten som upartisk. Den mangel, han ville udbedre ved den bestående historieskrivning, var manglen på historisk upartiskhed. Den samme hensigt angives for en mindre artikel om samme emne fra 1848. Artiklens hensigt var at give en upartisk udlægning af Slesvigs relation til den danske stat og en analyse af nationaliteten i Hertugdømmet. Den dagsaktuelle anledning var at gå i rette med de mange ensidige »Strids- og Partiskrifter«, som var fremkommet, efter kongen i 1846 havde proklameret, at hans slægt havde arveretten til hele det danske rige, hvilket havde givet megen utilfredshed især i Holsten. Molbechs projekt var at vise, at en Slesvig-Holstensk stat, som man i Tyske og holstenske nationale kredse søgte at retfærdiggøre med historiske argumenter, ikke stod for en nærmere prøvelse; begge hertugdømmer var og blev en integreret del af det danske monarki. Særligt understregede Molbech, at Sønderjylland, den egentlige og rette betegnelse for hertugdømmet Slesvig, fra Arilds tid havde været en del af det danske rige, og påstanden om, at Slesvig og Holsten hørte sammen og aldrig kunne adskilles, byggede på et uægte kildegrundlag.⁴³

Historien dannede forståelsesramme og argument i dagsaktuelle politiske spørgsmål. Ud af den lange udredning af Slesvigs statsretlige stilling opstiller Molbech »den naturlige, eller den i historisk Sandhed og historiske Ret« som sættes ved siden af den europæiske statsret.⁴⁴

Historien gav grundlag for at finde sandheden og skelne mellem rigtige og forkerte. Historisk analyse kunne bruges til at skelne mellem korrekte former for national tænkning og skadelige, partiske og splittende former for nationalisme. I forhold til Slesvig kunne man med god ret hævde, at hertugdømmet var dansk, fordi det aldrig havde været en selvstændig stat og aldrig havde stået under anden statshøjhed eller suveræn end den danske konge. Så langt så godt. Anderledes med hensyn til nationaliteten. I national forstand gik det ikke an at

kalde hele Slesvig et dansk Land, efterdi over Halvdelen af dets Befolkning, og det endog i hele sammenhængende Districter af Landet, er tydsktalende og tilhører den tydske Folkestamme. Saa lidt dette endog har med Betragtningen af det egentlige Statsforhold, hvori Slesvig befinder sig, at gjøre: saa dybt griber det

43 Christian Molbech: Bemærkninger over Hertugdømmet Slesvigs Statsforhold og Nationalitet, i ældre og nyere Tider, første Afdeling. HT 2.Rk. Bd.2 (1848), s. 271-306. Christian Molbech: Bemærkninger over Hertugdømmet Slesvigs Statsforhold og Nationalitet, i ældre og nyere Tider, anden Afdeling. HT 2.Rk. Bd.3 (1850), s. 551-666.

44 Molbech: Bemærkninger, anden Afdeling, s. 636.

ind i Nationaliteten, gennem dennes første Organ: Sproget. Det tilhører Historien at vise, hvorledes denne blandede Nationalitet i Slesvig er opstaaet og fra den tyske Side har udvidet sig. Her har vi kun at gjøre med Forholdet som det er.⁴⁵

Den kritiske historievidenskabs område var »forholdet som det er«, og det område var af særlig betydning, når det kom til nationale spørgsmål. Molbechs historiske analyser af dagsaktuelle politiske temaer var med til at tegne Historisk Tidsskrifts profil i denne periode, og understreger det molbechske ved den. En af de få genrer, som Molbech ikke bidrog til, var lige så karakteristisk den kritiske afhandling. En tolkning er, at det grundige og kritiske kildestudium ikke lå for ham.⁴⁶ En anden kunne være, at de produktionsvilkår, Molbech var underlagt, hvor han selv måtte fylde mange sider, ikke gav mulighed for at bruge den fornødne tid på en afgrænset undersøgelse. Det var mere hensigtsmæssigt at udgive kilder, og her var Molbech den uden sammenligning største leverandør.

Den danske Historiske Forening 1853-1865

»Imorges melder Etatsr. Molbech mig, at jeg i går aftes valgtes til Medlem af den hist. Forenings Bestyrelse. Jeg svarede ham om Eftermiddagen, at jeg kun som midlertidigt og betingelsesvis modtog Valget.« Denne lakoniske meddelelse er den ene af kun to noteringer om Historisk Forening i geheimearkivar C. F. Wegeners dagbøger. Den blev skrevet 4. marts 1852. Den 17. april noterer Wegener ligeså kortfattet og ubegejstret: »I et Møde af Bestyrelsen af historisk Forening valgtes jeg iaften til Formand, jeg antog Valget på den Betingelse 1. at jeg kun ville være Medlem af Bestyrelsen til næste Generalforsamling, og 2. at jeg kun ville være Formand, så længe Molbech vedblev at være Sekretær.«⁴⁷ På et tidligere møde den 13. april havde Wegener først afslået. J. E. Larsen, der tidligere havde været formand, havde ligeledes afvist formandsposten. C. F. Allen, som »med absolut Pluralitet« var blevet valgt til sekretær, havde som de to andre afvist at modtage valget. Først da Wegener var blevet valgt uden sit vidende, gik han ind på at holde stolen varm

45 Molbech: Bemærkninger, anden Afdeling, s. 647. Se også Flemming Conrad: *Smaagen og det nationale* (Museum Tusulanums Forlag 1996), s. 211.

46 Bøggild-Andersen: »Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar, s. 76f.

47 Hans Kargaard Thomsen (udg.): *C. F. Wegeners dagbøger 1851-1864* bd. 1 1851-1857, s. 83 og 86. (Kbh.: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1995). C. F. Wegener til Chr. Molbech 4. marts 1852. NKS 2336. 4°.

under forudsætning af, at Molbech ville lave arbejdet, hvilket Molbech selv havde bragt i forslag for at løse den gordiske knude indtil næste generalforsamling. Molbech havde ellers tilkendegivet, at hans tid som redaktør af tidsskriftet var ovre med årsmødet 1852, men der var ingen, der ville påtage sig opgaven i hans sted.⁴⁸

1853 trådte Molbech og Wegener ud af bestyrelsen – uden at få udgivet et hæfte af Historisk Tidsskrift – og juraprofessor J. E. Larsen overtog formandsposten. Ved Larsens død i 1856 stod foreningen i samme situation som i 1852. Ingen ville overtage formandsposten. I en proces, som ikke har afsat sig spor, faldt valget på den nationalliberale politiker A. F. Krieger.⁴⁹ Krieger var ikke historiker, men jurist som J. E. Larsen. Krieger havde været juraprofessor ved universitetet 1845-1855, men da han blev formand i 1857, var han departementschef for siden at blive højesteretsdommer i 1860. Krieger havde godt nok været medlem af Historisk Forening siden 1839, men han havde ikke været medlem af foreningens bestyrelse, før han trådte ind og blev dens formand. I 1853 havde man til gengæld lykkedes med at finde en ny sekretær i professor i orientalske sprog N. L. Westergaard. Også han var trådt ind i bestyrelsen, samtidig med at han fik en central post. I forbindelse med formandskrisen 1856-57 havde man dog også haft sekretærposten i spil. På sit møde 9. marts 1857 havde bestyrelsen ikke kunnet enes om valget af en sekretær og redaktør. Arkivaren M. N. C. Kall Rasmussen blev bragt i forslag, hvilket han dog endte med at afvise. Historieprofessor C. F. Allens konsekvens af den spegede situation var at trække sig helt ud af bestyrelsen.⁵⁰

Læren af disse foreningsanekdoter: Det var en forening i krise, Westergaard blev sekretær for. Hverken formanden Krieger eller Westergaard selv havde historie som deres primære virkefelt, og ingen af dem

48 Diverse dokumenter (Generalforsamlinger og bestyrelsesmøder), Bestyrelses Møde den 28 Jan 1851. Den historiske Forening, Møde den 13. april 1852. Molbech til DHrr. Medlemmer af den danske histor. Forenings Bestyrelse 15. april 1852. RA 10137 Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879. Wegener til Molbech 4. marts 1852, KB NKS 2336. 4°.

49 Der findes ingen journal med referater af bestyrelsesmøder og årsmøder for denne periode. Valget omtales heller ikke i Kriegers omfangsrige dagbøger, hvor Historisk Forening og Historisk Tidsskrift slet ikke nævnes i perioden frem til 17. april 1865. C. O. Bøggild-Andersen & C. Rise Hansen m.fl. (udg.): Andreas Frederik Kriegers Dagbøger, 1848-1880 bind I-VIII (Kbh.: Gyldendal 1920-43). Af Molbechs dagbøger fremgår det, at Krieger blev indvalgt som et krav fra Westergaard, der satte sin redaktørpost ind på at få Krieger ind i bestyrelsen (Chr. Molbechs dagbøger 1804-1857, udateret seddel 1857).

50 Bestyrelsesmøde 9. marts 1857. Kall-Rasmussen til J. J. A. Worsaae ua [10. marts 1857]. C. F. Allen til J. J. A. Worsaae 13. marts 1857. RA 10137 Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879.

skrev i *Historisk Tidsskrift*. Krieger spillede afgjort en større rolle for *Tidsskriftet* end Westergaard. Krieger havde sin hånd med i spillet i udgivelsen af en lang række kilder af »hypermoderne diplomatisk aktstof«, som blev publiceret i større omfang end både før og siden, og en række kilder til begivenhederne i København 1848.⁵¹ Men i og med at den først slog igennem i Edvard Holms redaktørperiode, har jeg valgt at behandle den der.

Mens det ville være meningsløst ikke at gøre Molbech til hovedperson i den periode, han var sekretær og i det hele taget primus motor i foreningen og *tidsskriftet*, vil det være lige så meningsløst at gøre det samme for sekretæren i den periode, som fulgte efter. Westergaard var sprogforsker og havde siden 1845 beklædt en lærestol ved Københavns Universitet i østerlandske sprog med speciale i sanskrit. Westergaard havde ikke tidligere været medlem af *Historisk Forenings* bestyrelse. Godt nok havde han vist interesse for historie allerede som studerende. Han havde også studeret det oldnordiske sprog, og han var i 1847 med til at stifte *Det nordiske Literatur-Samfund*, som havde til formål at udgive oldnordiske og middelalderlige skrifter; han var formand for *Samfundet* til sin død i 1878. Men hans biograf lægger ikke megen vægt på hans redaktion af *Historisk Tidsskrift*, der fremstår som en anomali i en sprogforskers levnedsbeskrivelse, og som forbindes til hans patriotisme og varme fædrelandskærlighed, ikke til hans forskning i øvrigt.⁵²

Historisk Tidsskrift 1853-1865

Til de organisatoriske rumlerier føjer sig også tegn på mere substantielle forskelle på, hvordan de professionelle historikere og bestyrelsens øvrige medlemmer opfattede kravene til afhandlinger. Måske ligger der også heri en del af forklaringen på C. F. Allens farvel til Foreningen i 1857, for det var især ham, der indtog det divergerende synspunkt. En beslutning om at støtte lægen J. R. Hübertz' tobindsudgivelse *Aktstykker til Bornholms Historie 1327–1621* fandt Allen yderst tvivlsom, og efter han havde set indholdet af første bind, ganske enkelt spild af penge. Bortset fra enkelte kilder var der tale om en rodet samling, Hübertz havde ladet trykke for selskabets penge. Indholdet var »alene historiske Maculatur«, og den samme lave kvalitet havde »det slet og skiødesløst

51 Bøggild-Andersen: »*Historisk Tidsskrift*« gennem Hundrede Aar, s. 90.

52 Vilhelm Thomsen: N. L. Westergaard, hans Liv og Virksomhed. Oversigt over det Kongelige Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1878-1880, s. 87-114, s. 110f. Det eneste, Westergaard publicerede i *Historisk Tidsskrift*, var meget sigende en præsentation af »*Det nordiske Literatur-Samfund*«, dets sigte og de skrifter, det havde udgivet. HT 2.Rk. Bd.5 (1854), s. 643-647.

affattede Glosarum, hvor de allerfleste Ord er unyttige og overflødige, og derimod saadanne savnes, som man ønskes forklarede.« Allen var ikke tilfreds, men måtte se penge bevilget til bind to også.⁵³

I 2. rækkes femte bind kunne man læse en redaktionel note til lægen C. Manicus' afhandling om »Anglernes Fædreland og Nationalitet«, hvoraf det fremgik, at bestyrelsen ikke stod inde for indholdet af en artikel, blot fordi den var optaget i tidsskriftet. Optagelse af artikler betød ikke, at bestyrelsen »derved tilkjendegiver sin Samstemmen med deres Indhold eller Behandlingsmaade, eller vedkjender sig de forskellige Forfatteres Grundsætninger og Meninger.« Det var vigtigt for den nytiltrådte redaktør Westergaard at slå dette fast, så meget desto mere som emnet lå nær hans eget forskningsfelt.⁵⁴ Men det var ikke Westergaard, som havde reservationer overfor Manicus' videnskabelighed i den redaktionelle proces. Det var derimod Allen og til dels Schiern. Allen, der året før var blevet professor i historie ved universitetet, havde selv beskæftiget sig indgående med sprog- og nationalitetsforholdenes historie i Sønderjylland, publiceret i 1848 i Antislesvigholstenske Fragmenter.⁵⁵ Allen afviste Manicus' afhandling i markante vendinger. Afhandlingen hvilede på formodninger og uforgribelige ræsonnementer, mente Allen, og fortsatte med denne principielle bredside:

Han er aldeles Dilettant og langt fra i Besiddelse af den historiske Lærdom, den Sprogkundskab og det uhildede Omdømme, som man maa fordre for den, der blot med noget Held vil behandle et Æmne af saa vanskelig Natur som det foreliggende. Hans Slutninger og Ræsonnementer er ofte meget løse, og det er kjendeligt, at nationalpolitiske Sympatier og Antipatier fra Nutiden have udøvet en ikke ringe Indflydelse paa hans Opfattelse af Oldtidens Forhold. Hans Sprog og Fremstilling er ogsaa meget mangelfulde. Jeg tør derfor ikke anbefale Afhandlingen til Optagelse i Tidsskriftet.⁵⁶

53 Skrevet til af Allen i Engelstoft til bestyrelsen 7. jan 1852, RA 10137 Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879.

54 C. Manicus: Om Anglernes Fædreland og Nationalitet. HT 2.Rk. Bd.5 (1854), s. 415-466, s. 415.

55 C. F. Allen: Om Sprog- og Folke-Eiendommelighed i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland, Antislesvigholstenske Fragmenter udg. efter Foranledning af Consistorium ved Kjøbenhavns Universitet (Kbh.: Reitzel 1848), hæfte VIII. På opfordring af T. A. J. Regenburg og A. F. Krieger blev dette bidrag udvidet til Det danske Sprogs Historie i Hertugdømmet Slesvig eller Sønderjylland I-II (Kbh.: C. A. Reitzel 1857-58). Bidraget blev til på foranledning af Krieger og T. A. J. Regenburg, som 1863-70 også var medlem af foreningens bestyrelse.

56 Tilskrevet af Allen i N. L. Westergaard til Prof. Schiern, Prof. Allen, Inspektør Worsaae 8. juni 1853, RA 10137 Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879.

Schiern, der som Allen var blevet historieprofessor i 1851, måtte også afvise afhandlingen, men kun i dens foreliggende form. Centrale kilder var forbigået, især Ptolomæus' *lex Anglorum et Verinorum*, etymologien var usikker og løs, og en række geografiske detaljer var ikke på plads. Men Schiern så ikke den samme mangel på objektivitet som Allen, og fandt, at afhandlingen kunne trykkes, hvis de mangler, han havde påpeget, blev rettet.⁵⁷ Bestyrelsens sidste medlem, arkæologen J. J. A. Worsaae, lå nærmest på linje med Schiern. Afhandlingens påstand om, at anglerne oprindeligt var skandinaver, var problematisk, og der kunne også gøres væsentlige indvendinger mod forskellige enkeltheder i fremstillingen. Men for Worsaae var det dog vigtigere, at der efter hans mening var tale om »et oprigtigt Forsøg paa at løse et endnu stærkt omtvistet Spørgsmaal, [som derfor] fortjener at optages i Foreningens Tidsskrift«.⁵⁸

Kilderne peger i retning af, at det karakteristiske for redaktionens virkemåde i denne periode var, at det var de historiske videnskabsmænd, der udtalte sig om afhandlingerne i mere principielle vendinger. Westergaard, Larsen og efter 1857 Krieger synes at have spillet en mere tilbagetrukket rolle i forhold til Worsaae og især Allen og Schiern. Allens brug af begrebet dilettant peger også på en stigende bevidsthed om forskellen mellem videnskabsmanden og den halvstuderende amatør. Manglen på nye oplysninger af betydning for videnskaben blev bragt i anvendelse i afvisningen af artikler. Afhandlingernes empiriske grundlag stod selvfølgelig stadig centralt; oplysningerne måtte være pålidelige, fuldstændige og helst bygge på en udtømmende benyttelse af utrykte kilder og tidligere forskning. På negativsiden talte emnemæssig ubetydelighed, lokalhistorie, eller det faktum, at nye bidrag ikke fjøede noget til det allerede kendte.⁵⁹ Dette forhindrede dog ikke, at langt størstedelen af de artikler, som blev trykt i tidsskriftet, kom fra det samme segment af personer i denne periode, som de gjorde i den foregående: læger, præster, videnskabsmænd fra nabo-discipliner og ikke mindst lærere ved de lærde skoler.

57 Tilskrevet af Schiern 29. juni i N. L. Westergaard til Prof. Schiern, Prof. Allen, Inspektør Worsaae 8. juni 1853, RA 10137 Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879.

58 Tilskrevet af Worsaae 9. juni i N. L. Westergaard til Prof. Schiern, Prof. Allen, Inspektør Worsaae 8. juni 1853, RA 10137 Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879.

59 Ytringerne i kildematerialet desangående er ikke mange: Udgaende Breve og andre Papirer vedkommende 1852, C. F. Allen; Fr. Schiern 20. november 1858; Fr. Schiern og Worsaae 26. November 1858; Westergaard til bestyrelsen 7. April 1864; RA 10137 Den Danske Historiske Forening, Diverse Dokumenter 1839-1879.

40 pct. af bidragene til Historisk Tidsskrift i perioden 1853-1865 var kildeudgivelser. Det var stadig ikke nemt af få bidrag til tidsskriftet. Kildeudgivelserne fik som nævnt i denne periode et vist samtidshistorisk anstrøg, som skulle blive mere udpræget i Holms redaktørperiode. Krieger må givetvis ses som bagmanden, som Bøggild-Andersen har påpeget.⁶⁰ Derudover er det mest iøjnefaldende faldet i andelen af oversigter. I Molbechs tid bestod en femtedel af artiklerne af oversigter, der med den brede pensel gav fremstillinger over lange tidsafsnit i hovedsagen ved hjælp af publiceret forskning. I denne periode var oversigternes tal dalet til 3, som tegnede sig for under en tiendedel af de publicerede artikler.

Tabel 2. Historisk Tidsskrifts indholdsfordeling 1854-1865

	Antal	Andel
<i>Historie:</i>	31	89 %
Kilder	14	40 %
Kildekritiske afhandlinger	3	9 %
Afhandlinger	11	31 %
Personalhistorie:	(5)	(14 %)
Heraf: Topografisk historie:	(1)	(3 %)
Demografi:	(1)	(3 %)
Oversigter	3	9 %
<i>Andre emner end historie:</i>	4	11 %
Etnografi	1	3 %
Arkæologi	0	0 %
Litteratur/sproghistorie	3	9 %
Programmatisk	0	0 %
I alt	35	100%

⁶⁰ Bøggild-Andersen: »Historisk Tidsskrift« gennem Hundrede Aar, s. 90f. A. F. Kriegers Dagbøger bd. III, 27. juni 1865, s. 286.

Artikler om litteraturhistorie, sproghistorie og etnografi udgjorde samlet set den samme andel som i foregående periode, om end der kun publiceredes én etnografisk afhandling mod fire i Molbechs periode. Afhandlinger, som byggede på mere omfattende studier i utrykt materiale, og egentlige kildekritiske afhandlinger udgjorde den samme andel, omkring de 40 pct. Flere kildeudgivelser og færre oversigter er den korte konklusion. Ud over dette er det svært at se nogen epokegørende forandringer i artikelmassen i denne periode. Den topografiske historie med udgangspunkt i en bygning eller et sted var tendentielt i tilbagegang, og universitets- og skolehistorie fik en kort opblomstring, som dog kun bliver iøjnefaldende på baggrund af det begrænsede antal artikler, som rent faktisk blev udgivet: 21 på 12 år.

Artikler 1853-1865

Det første bind af Historisk Tidsskrift efter Molbechs afgang som sekretær bar stadig præg af den tidligere redaktør. Fem bidrag skyldtes ham. I et bidrag, som består i udgivelsen af en række kildeuddrag af forskellig slags, er det hans ærinde at argumentere for udgivelsen af et *Diplomatarium Danicum*, som indtil videre var blevet stående ved registrene. Molbechs plaidoyer var en detaljeret fremstilling af de forskellige mislykkede bestræbelser på at afhjælpe dette savn i nationallitteraturen fra Langebek og fremad. Et *diplomatarium* ville give en sikker grundvold for statshistorien, fordi det indeholdt grundkilderne dertil. Men i det hele taget burde der udgives flere kilder, som også omfattede kulturhistorien og folkets indre historie. »Intet Diplom, intet Brev eller Document af autentisk Natur eller Beskaffenhed, kan siges at være uden Værdi. Det indeholder, bevarer og meddeler en Kiendsgierning; det overleverer Efterverdenen et factisk Resultat,«⁶¹ som Molbech formulerede det. Dette understreger, at der var mere på spil, når siderne i Historisk Tidsskrift blev fyldt med kildeoptryk, end det blotte hensyn til at få siderne fyldt.

Molbechs sidste egentlige afhandling i Historisk Tidsskrift omhandlede Saxo Grammaticus og nok så meget Saxo-forskningen, som den så ud i 1850'ernes begyndelse. For at forstå historieskriveren Saxo måtte man dels se på tidsalderen, han levede i, dels på Saxos individualitet, hans personlige karakter og egenskaber. Molbech placerede Saxo i en gejstlig dannelsesstradition, som havde universitetet i Paris som

61 Christian Molbech: Om danske Diplomers og historiske Documenters Aftrykning og Udgivelse. HT 2.Rk. Bd.5 (1854), s. 199-248, s. 208.

centrum, mens han brugte en del kræfter på at afvise, at den islandske sagatradition skulle have gjort sig gældende i Danmark og hos Saxo. Den litteratur, som fandtes i Danmark i middelalderen, var for Molbech kendetegnet ved at være ikke-national – et begreb han anvender – og dermed adskilte den sig fra det, man fandt i Norge og Island, der betegnedes som national-nordisk, og som altså ikke havde nogen indflydelse på Danmark. Med hensyn til de personlige egenskaber var der i lige så høj grad tale om forskningsdiskussion som rekonstruktion. P. F. Suhm, P. E. Müller – tidens store Saxo-forsker – og Friedrich Dahlmann blev citeret, diskuteret og kommenteret. Hvad var Saxos kildegrundlag, hvorfor forholdt han sig ikke kritisk til det, Saxos partiskhed, livssyn, moraliseren, og troede han på de fantastiske fortællinger, som fandtes i hans værk? Kongerækken i de fabelagtige fortællinger var ifølge Molbech Saxos »Opfindelse; nemlig en Vilkaarlig Sammenstilling af Navne, deels paa saakaldte »Leirekonger«, deels paa andre danske og jyske Folkehøvdinger eller Smaakonger, som Saxo har gjort til Regenter over et heelt samlet Rige, der aldrig var til, før i Gorm den Gamles og Harald Blaatands Tid«. Artiklen slutter på en måde, som synes karakteristisk for Molbechs arbejdsmåde. På sider forinden konstaterer han, at de sider af Saxos tænke-måder, som han har behandlet, ikke kan påstås at være dækkende, men, fortsætter Molbech: »At giennemgaae alle øvrige Capitler af Saxos Ethik, Klogskabslære, og »Moral for Folk og Stat«, saaledes som han har indvævet den i sin Historie, fra dens første Bog til den sidste: er her ikke Sted til.«⁶² Deadline nærmede sig, tid at runde af.

Længere fremme i samme bind finder man Manicus' kontroversielle artikel »Om Anglernes Fædreland og Nationalitet«. I modsætning til Molbech havde Manicus ingen reservationer over for den kongerække, som Saxo havde etableret. Det fremgik af hans udredning af vikingetogene til England: »Det var ... den danske Kongestamme, især Regnar Lodbrok og hans Sønner i 9de og Gorm den Gamle og hans Slægt i 11te Aarhundrede, som gik foran i denne nationale Kamp.«⁶³ Manicus' projekt var at tilbagevise den opfattelse, at Anglernes oprindelige nationalitet var tysk, som blandt mange andre Molbech mente, og vise, at Anglerne oprindeligt tilhørte den gothisk-skandinaviske nationalitet. Undersøgelsen var dagsaktuel i den forstand, at hvis forehavendet

62 Christian Molbech: Saxo Grammaticus, hans Historie og Charakter, og hans lærde Samtidige i Danmark, under Valdemarernes Tidsalder. HT, 2.Rk Bd.5 (1854), s. 1-121, s. 25f, 41, citat s. 81 og 118.

63 C. Manicus: Om Anglernes Fædreland og Nationalitet. HT 2. Rk. Bd.5 (1854), s. 415-466, s. 454.

lykkedes, måtte al tale om Slesvigs nationale tilhørsforhold til den tyske nation, som den tysk-nationale slesvig-holstenske bevægelse førte i marken både før og efter Treårskrigen, forstumme. Manicus havde i en række skrifter skrevet imod Slesvigholstenismen og kæmpet for Danmarks ret. Denne bestræbelse fortsatte han i artiklen i det, han præsenterede som »Formodninger, beskedne Tvivl om uforgribelige Raisonnements.« Artiklen er bygget op over en grundlæggende modstilling mellem den hårde, aggressive og overlegne tyske nationalitet og den bløde, føjelige og tilpasningsvillige skandinaviske nationalejendommelighed. Dette mente Manicus at kunne aflæse i sproget. Ud over sproget underbyggede Manicus tesen om anglernes oprindelige skandinavisk-danske nationalitet med oldsager, stednavne og det faktum, at danske konger siden det 6. årh. havde kæmpet mod fremmede magter ved Ejdergrænsen, mens de få tekstkilder, fx Tacitus, som pegede i en anden retning, blev afvist. Historiens inddragelse i den aktuelle politisk-nationale kamp stoppede således ikke med Molbech.

Den westergaardske periode synes ikke at føje meget nyt til på artikelfronten. Undtagelsen var Caspar Paludan-Müllers studier over den såkaldte Skibby-krønike fra 1858. Denne studie var det første af en serie, som frem til 1877 kom til at omfatte et dusin, hvoraf de tre blev publiceret i *Historisk Tidsskrift*. I studierne var kilden i centrum, og der var den pointe i at kalde dem studier, at de ikke forpligtede forfatteren på kildens brug i en historisk rekonstruktion, men derimod gav ham mulighed for at fremlægge sine overvejelser over kilden i sig selv, tolkningen af dens indhold og dens ophavssituation. I analysen af Skibby-krøniken viste Paludan-Müller, hvorledes teksten kunne ses som bestående af fire dele, som hver især udtrykte en særlig sindstilstand hos sin forfatter, som Paludan-Müller på baggrund af den bestående forskning fastlagde som den katolske karmelitermunk Povel Eliesen [Povl Helgesen, cmj]. Eliesen blev beskrevet som en »iilfærdig Megetskriver«, der med stor hast og store lidenskaber affærdigede sit anti-lutheranske skrift i flere omgange mellem 1524 og 1531, hvor nye ting blev tilføjet også til de flere år tidligere skrevne dele. Dette fastlagde Paludan-Müller dels ved at afsøge de »Tidsmærker«, som teksten selv angav, og sammenholde dem med kendte begivenheder og personer, dels i en subtil læsning af flere skift i form og indhold, som lod ham inddele skriftet i fire forskellige dele. Disse skift viste Paludan-Müller ved at slutte fra teksten til »Aanden der raader i hans [Povel Eliesen] Sjæl og fører hans Pen.« I første del had, hadet til reformationens mænd, i anden del mere rolig og afbalanceret, i tredje del igen hadet til

lutheranerne og deres beskyttere, mens fjerde del ifølge Paludan-Müller udtrykte forskellige sindsstemninger. Som beretning betragtet var der tale om et partsindlæg på et sporadisk kildegrundlag. Dens værd som kilde lå derfor alene i de oplysninger, hvor Eliesen var samtidig, og de steder, hvor han ikke selv bevidst ønskede at kolportere, men som alligevel kunne læses mellem linjerne. Men hovedsagen for Paludan-Müller var at se krønikens beskrivelser af samtidige begivenheder og personer som udtryk for tidens stemning i de kredse, Eliesen færdedes i, og som han umiddelbart var i kontakt med – »Tidens egen umiddelbare røst«, som Paludan-Müller formulerede det.⁶⁴

Et præprofessionelt tidsskrift

Man kunne godt få det indtryk, at Historisk Tidsskrift i denne periode ikke adskilte sig indholdsmæssigt fra andre kulturelle tidsskrifter. Indholdet var tematisk bredere, end det skulle blive i den efterfølgende periode, og personkredsen bag publikationen havde samme karakter som andre tidsskrifters.⁶⁵ Med hensyn til indhold må det dog fastholdes, at Historisk Tidsskrift på trods af indslag af etnografi, arkæologi og sproghistorie og Molbechs dagsaktuelle politisk-historiske artikler langt overvejende indeholdt historiske afhandlinger og dermed var et historisk tidsskrift med en anden profil end fx *Maanedsskrift for Litteratur* eller Molbechs tidligere udgivelse *Nordisk Tidsskrift for Historie, Litteratur og Konst.* Til gengæld er det helt korrekt at fremhæve, at kredsen bag tidsskriftet i denne periode ikke adskilte sig fra de personkredse, som stod bag andre tidsskrifter og udgiverselskaber.

Historisk Tidsskrift blev grundlagt, før det giver mening at tale om en historikerprofession. Centralt i den professionaliserede videnskab var videnskabelig uddannelse. Uddannelsen var en nødvendig forudsætning for at gøre karriere som historisk videnskabsmand. Uddannelsen dannede basis for de professionelle udøveres fortrinsstilling som forskere, der på metodisk grundlag skabte ny viden og qua deres forskerstatus kunne adskille videnskabelig viden fra uvidenskabelig. En sådan uddannelse fandtes ikke i 1839. Selvom Historisk Tidsskrift afspejlede en opfattelse af historiske studier som videnskab, der i egen ret skulle

64 Caspar Paludan-Müller: *Studier til Benyttelse og Bedømmelse af nogle Kildeskrifter til nordisk Historie*. HT 3.Rk. Bd.1 (1858), s. 1-93, citerer s. 13, 17, 45. Mads Mordhorst & Jes Fabricius Møller: *Historikeren Caspar Paludan-Müller* (Kbh.: Museum Tusulanums Forlag 2005), s. 204ff analyserer studierne samlet.

65 Samme, s. 59f. Mordhorst & Møller bygger deres vurdering på Clemmensen: En forening bliver til.

skabe ny viden om fortiden ved kritiske undersøgelser af de kilder, som fortidige begivenheder og processer havde afsat, var denne erkendelse ikke omsat i en selvstændig historieuddannelse. 1848 blev det muligt at tage en specialiseret historieuddannelse som magister artium, en seksårig uddannelse for dem, der ville gøre forskerkarriere. 1849 blev historie et bifag i uddannelsen af overlærere og rektorer til den lærde skole, men den eksamen var helt domineret af klassisk filologi.⁶⁶

Vil man tale om professionelle historikere før 1850, må man derfor alene se på, om den stilling, de var indehavere af, havde historisk viden-skab eller forskning som sit formål. Hvad bestyrelsen angik, omfattede det kun fire: geheimearkivar C. F. Wegener, historieprofessor Mathias Velschow og Fr. Schiern, efter han blev lektor i historie ved universitetet i 1847, og C. F. Allen, som blev historieprofessor 1851. Ingen af de fire havde i sagens natur nogen historikeruddannelse. Wegener og Allen var teologer, Velschow og Schiern jurister af uddannelse. Som det fremgår af tabel 4 i det følgende kapitel, stod historikere, der havde historie som erhverv, for godt 10 pct. af artiklerne. De øvrige bidragydere til tidsskriftet var jurister, præster og sjældnere læger af uddannelse. Universitetsprofessorer fra teologi og især jura var blandt de flittigere bidragsydere, men det er karakteristisk, at den flittigste artikelforfatter efter Molbech, juristen P. V. Jacobsen, var statsansat embedsmand. Jacobsen havde ikke historie som erhverv, men havde mulighed for at dyrke sit historiske forfatterskab ved siden af sit embede. Det samme gælder Caspar Paludan-Müller, der var rektor i den lærde skole, og som i modsætning til sine rektorkolleger ikke kastede sig over antik-historien og den klassiske filologi, men fædrelandets historie. I dette lys bør Molbech heller ikke tælle som professionel. Tælles Molbechs bidrag med som havende professionelt ophav, stiger andelen til 54 pct. Pointen er dog, at generalist-lærestolen i literairhistorie, som Molbech beklædte, gav ham mulighed for at bidrage til både sprogforskningen, litteraturhistorien og historien. Det var det historieinteresserede miljø knyttet til universitet og dannelseskulturen, der var grundlaget for foreningen, og det var bestyrelsen og dens netværk ud i dette miljø, der var grundlaget for tidsskriftet.⁶⁷

Dette billede ændrede sig ikke i den efterfølgende periode under Westergaard. De professionelle historikere stod for det samme antal

66 Claus Møller Jørgensen: *Humanistisk videnskab og dannelse i Danmark i det 19. århundrede* (Århus: Begrebshistorisk Netværk 2000), s. 332ff.

67 En oversigt over Den danske Historiske Forenings sekretærer, bestyrelsesformænd og bestyrelsesmedlemmer findes på foreningens hjemmeside: <http://www.historisktidsskrift.dk/omht.htm>. Se også oversigt i dette bind.

artikler, som de havde gjort i den molbech'ske periode, men i og med at antallet af artikler faldt drastisk, var deres relative andel selvsagt større. Universitetsprofessorerne i historie var de vigtigste professionelle bidragydere, sekunderet af en enkelt arkivar, O. Nielsen, som kan siges at have et erhverv som historiker. De resterende artikler havde det samme ophav som tidligere. Heller ikke i Westergaards periode blev der publiceret artikler af uddannede historikere, hverken magistre eller cand.philol.'er. Det sidste kan uden tvivl forklares med, at cand.philol.-uddannelsen var en uddannelse for klassiske filologer. Langt de fleste af dem interesserede sig for de klassiske sprog og antikkens historie, som havde andre publiceringskanaler i den lærde skoles programmer og fra 1860 *Tidsskrift for Philologi og Pædagogik*.⁶⁸

68 Jf. Flemming Gorm Andersen: Hovedlinjer i de danske klassiske studiers historie, *Fund og Forskning* 41 (2002), s. 275-321, s. 283f.